

Abdülvâcid b. Mehmed ve Astronomi Faaliyetleri

Abdülvâcid b. Mehmed and His Astronomy Activities

Doç. Dr. Seyfettin KAYA

Siirt Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Siirt, Türkiye

Siirt University, Faculty of Arts and Sciences, Siirt, Türkiye

ORCID: 0000-0003-2181-5973 | Email: kaya_fdd23@hotmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Cite as/Atıf: Kaya, S. (2023). Abdülvâcid b. Mehmed ve astronomi faaliyetleri. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(2), 276-288.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 08/11/2023 **Kabul Tarihi / Accepted:** 04/12/2023

Yayın Tarihi / Published: 30/12/2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/ December

Cilt/ Volume: 11 Sayı/ Issue: 2

Sayfa / Pages: 276-288

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği tespit edilmiştir. / This article was reviewed by at least two referees and found to be plagiarism free.

Yayıncı / Published by: Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü / Siirt University Institute of Social Sciences

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Seyfettin KAYA). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Öz

Abdülvâcid b. Mehmed Horasan'dan Anadolu'ya gelerek Kütahya dolaylarına yerleşmiştir. Mevlevilik tarikatına katılmak için Anadolu'ya geldiği ve Batı Anadolu taraflarına yerleştiği iddia edilmektedir. Ancak Germiyanoğulları emiri Umur b. Savcı tarafından inşa edilen Vacidiyye Medresesi'nde zamanla çalışmaya başlamıştır. Bu medresede hem müderris hem de mütevelli olarak görev yapmıştır. Onun edebi, akli ve nakli ilimler konusunda derin bir bilgiye sahip olduğu dile getirilmektedir. Yaşamının sonuna kadar bu medresede çalıştığı ve burada astronomi ile ilgili eserler kaleme aldığı ifade edilmektedir. Kaleme aldığı eserlerin çoğu, kendi zamanından önce yazılan eserlerin şerhi şeklinde olmuştur. O astronomi konusunda da bazı şerhler yazmış ve bu eserlerin bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Abdülvâcid b. Mehmed'in astronomi ile ilgili çalışmalar yapması Vacidiyye Medresesi'nin bir rasathane olarak kullanıldığı iddialarını ortaya çıkarmıştır. Fakat yapılan etüt çalışmaları neticesinde bu medresenin bir rasathane olarak kullanılabilme ihtimaline ilişkin kesin bir sonuca ulaşılamamıştır. Bu makalede Abdülvâcid b. Mehmed'in hayatı, astronomiye ilişkin kaleme aldığı eserler ve Vacidiyye Medresesi'nin bir rasathane olup olmadığı konusu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Abdülvâcid b. Mehmed, Astronomi, Kütahya, Vacidiyye, Germiyanoğulları.

Abstract

Abdülvâcid b. Mehmed came to Anatolia from Khorasan and settled around Kütahya. It is claimed that he came to Anatolia to join the Mevlevi order and settled in Western Anatolia. However, he started to work in the Vacidiyye Madrasah, which was built, by the Umur bin Savcı emir of Germiyanoğulları. He served as both a teacher and trustee in this madrasah. It is stated that he had a deep knowledge of literary, mental and religious sciences. Moreover; he worked in this madrasah, until the end of his life and wrote works on astronomy there. Most of the works he wrote were commentary on works written before his time. He also wrote some commentaries on astronomy, and some of these works have survived to the present day. Abdülvacid b. Mehmed's studies on astronomy revealed the claims that Vacidiyye Madrasa was used as an observatory. However, as a result of the studies carried out, no definitive conclusion could be reached regarding the possibility of using this madrasa as an observatory. In this article, Abdülvâcid b. Mehmed's life, his works on astronomy and whether Vacidiyye Madrasa being an observatory were discussed.

Keywords: Abdülvâcid b. Mehmed, Astronomy, Kütahya, Vacidiyye, Germiyanoğulları.

Giriş

Ortaçağ İslam dünyasında astronomi bilimi ve bu bilime bağlı olarak gelişen disiplinler önemli gelişme kaydetmiştir. Müslümanların namaz ile ibadet vakitlerini belirleme çabası ve duaya yöneldikleri sırada kible yönünü bulma çabası astronomi ilmiyle ilgilenme ihtiyacını doğurmuştur (Eco, 2015, s. 332-333). İslam dünyasında ortaya çıkan bu mecburiyet Anadolu coğrafyasında da kendini hissettirmiştir. İstanbul ve Anadolu'da kurulan muvakkithanelerde ibadet vakitleri tespit edilmek istenmiştir. Bu amaçla camilerin bahçesinde veya bitişiğinde inşa edilen bu muvakkithanelerde rasat aletleri kullanılmıştır. Bir tür eğitim kurumu gibi de hareket eden muvakkithanelerde astronomi, matematik ve takvim konusunda talep edenlere ders verilmiştir (Aydüz, 2013, s. 65). Muvakkithane kurumunda sürdürülen astronomi ve takvim çalışmaları, zamanla Anadolu medreselerinde teorik ve uygulamalı astronomi eğitiminin verildiği sürece dönüştü. Anadolu'da astronomi eğitimi az veya çok inşa edilen medreselerde verilirdi. Ancak özellikle medreselerin ihtisaslaşma alanlarına bakılacak olursa bu konuda öne çıkan en önemli medreseler Kırşehir'de kurulan Caca Bey Medresesi (Eyice, 1992, s. 540) ile Kütahya'da kurulan Vacidiyye Medresesi olduğu iddia edilebilir. Bu bağlamda çalışmamızın öznesi olan ve astronomi çalışmaları ile ün yapan Vacidiyye Medresesi'nin en önemli müderrisi Abdülvâcid b. Mehmed'in başlı başına bir çalışma konusu olması gerektiği muhakkaktır. Büyük bir ihtimalle Abdülvacid b. Mehmed'in astronomiyle meşgul olması Vacidiyye Medresesi'nin bu alanda isim yapmasına neden olmuştur (Topdemir, 2007, s. 5-6). Fakat bu etkenler Vacidiyye Medresesi'nin bir rasathane olarak kullanılıp kullanılmadığı sorusuna açıklık getirmemektedir. Vacidiyye Medresesi'nin bir rasathane olup olmadığı iddialarının bir söylentiden öteye götürülüp bilimsel verilerle desteklenmeye ihtiyacı olduğunu belirtmek gerekir. Abdülvâcid b. Mehmed'in Vacidiyye Medresesi'nde verdiği astronomi eğitiminin teorik mi, yoksa uygulamalı astronomi mi olduğu tam olarak bilinmiyor. Eğer Abdülvâcid b. Mehmed teorik değil de, uygulamalı astronomi eğitimi vermişse, bu durum Vacidiyye Medresesi'nin bir rasathane gibi de kullanıldığı iddialarını nispeten destekler. Bu noktada Abdülvâcid b. Mehmed'in hayatı, eserleri ve çalışmalarını ele alarak Vacidiyye Medresesi ile ilgili ortaya atılan bu iddiaların doğru mu yoksa yanlış mı, olduğu konusunda az da olsa yardımcı olunabilir.

1. Abdülvâcid b. Mehmed'in (Molla Vâcid'in) Hayatı (d.?- öl. H. 838 / M. 1434)

Asıl adı Abdülvâcid b. Muhammed b. Muhammed el-Meşhedî el-Acemî el-Kütahyevî¹ (Çelebi, 2007b, s. 1580; Uysal, 2006, 211, s. 217) veya halkın arasında söylendiği haliyle Molla Vâcid olarak bilinmektedir (Uysal, 2006, s. 211, 217). Arşiv kaynaklarında Abdülvâcid b. Mehmed ismiyle birlikte Bedrettin es-Sanî nisbesiyle de zikredilmektedir (BOA, ŞD, 285/31). Bu bilgiyi teyit eden bir açıklama da Abdülvâcid b. Mehmed'in torunlarından olan devrin İstanbul Sultan Ahmed Cezaevi reisi Sadık Açar'dan gelmiştir. Sadık Açar'ın verdiği bilgiye göre dedesi Abdülvâcid b. Mehmed'in isminin diğer kısmının Bedrüddîn ül-Sâbitî olduğudur (Sayılı, 1948, s. 658). Devrinin “*ilmiyle amel eden, üstünlük ve değer sahibi*” âlimlerinden biri olarak tanınmaktaydı (Taşköprizâde, 2019, s. 88). Edebi, akli ve nakli ilimlerde üstat (İhsanoğlu, 1997, s. 22-23) olan Abdülvâcid b. Mehmed, edebiyat, tefsir, fıkıh ve hadis alanlarında zamanının iyi âlimlerinden biriydi (Uzunçarşılı, 1932, s. 212). Vacidiyye Medresesi'nde akli ve şer'i (Hadis ve Tefsir) ilimlerde ders vermiştir (Mecdi, 1989, s. 66). Fıkıh ve kelam gibi nakli ilimlerin yanında astronomi (hey'et) ile de meşgul olmuştur (Uysal, 2006, s. 217). Nasirüddîn et-Tûsî ve Kudbettin Şîrâzî'nin de içinde bulunduğu Merâğa astronomi eğitimi geleneğinden etkilenmiş ve bu konuda çeşitli çalışmalar kaleme almış önemli bir müderristir (Topdemir, 2007, s. 5). Anadolu ve İran coğrafyasını gezerek ilim tahsil etmek isteyen bazı öğrencileri ders halkasına almış ve onlara katkıda bulunmuştur (Gökbulut, 2001, s. 154). Hattatlık konusunda mahir olduğu bilinen Sultan Ali Meşhed'den ders almış ve bu alanda yüksek bir dereceye ulaşmıştır (Müstakimzâde, 1928, s. 682). Özellikle ta'lik yazı yazma konusunda mahir olduğu dile getirilmektedir (Uzunçarşılı, 1932, s. 212). Meşhur bir hattat olmanın yanında aynı zamanda iyi bir şair olduğu da ifade edilmektedir (Sayılı, 1948, s. 657). Esasen kaynaklarda kendisi hakkında çok fazla bilgi yer almamaktadır. Bu nedenle doğum tarihi hakkında bir şey söylemek zordur. Ancak İran'ın Horasan eyaletine bağlı Meşhed kasabasında dünyaya geldiği ve muhtemelen Germiyanoglu Süleyman Şah döneminde (1361-1387) Horasan'dan Anadolu'ya gelerek Kütahya dolaylarına yerleştiği tahmin edilmektedir (Sâmî, 1311, s. 3112; Mecdi, 1989, s. 66; Baltacı, 1976, s. 111).

¹ Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Kataloğu'nda Abdülvâcid b. Mehmed'in künyesi tam olarak görünmektedir. Bkz. Abdülvâcid b. Mehmed. *El-ihitiyârât fi şerhi 'n-nükâye*. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, nr. 2008.

Abdülvacid b. Mehmed'in Ön-Asya'ya gelmesinde Anadolu'nun edebi ve ilmi çalışmaların merkezi haline dönüşmesinin önemli bir rolü olmuştur. Ön-Asya'nın edebi ve ilmi çalışmalarda temayüz ettiği sırada onun Anadolu'ya geldiği ön görülmektedir. XIV. ve XV. yüzyıla kadar Maverünnehir, İran, Kahire ve Suriye kültürel seviye açısından Anadolu'dan üstündü. Ancak XV. yüzyıldan itibaren dışarıya gidip ihtisasını yaptıktan sonra dönenler ile Anadolu coğrafyasına hicret eden ilim erbabı insanlar sayesinde bu üstünlük el değiştirmeye başlamıştır. XV. yüzyılın ilk yansında Anadolu'ya gelenler arasında astronomiyle uğraşan Abdülvacid b. Mehmed'in de bulunduğunu belirtmekte fayda vardır (Uzunçarşılı, 2016, s. 521). Edebi ve ilmi çalışmalar açısından Anadolu'da kayda değer gelişmelerin yaşandığı sırada Germiyanogulları Dönemi'nde (1278-1428) faaliyet gösteren Abdülvacid b. Mehmed'in yaptığı çalışmalar da etkili olmuştur (Varlık, 1974, s. 121).

Abdülvacid b. Mehmed'in Anadolu'ya gelmesinde bir diğer etken ise Kütahya'nın Mevlevilik açısından önemli bir merkez oluşudur. Mevlevilik tarikatında yeni üyelerin veya dervişlerin çile çekerek terbiye gördükleri asitane denilen tekkelerden biri de Kütahya'da bulunmaktaydı. Bu vesileyle o sırada Anadolu'da dini bir misyonu olan Kütahya'ya gelip yerleşen insanlarla, Mevlevilik arasında sıkı bir ilişki olduğunu da belirtmek gerekir (Eflakî, 1973, s. 352). Yurdunu terk ederek Anadolu'ya gelen ve Kütahya'ya yerleşen insanlar arasında, Mevlevilikle² sıkı ilişkiler içerisinde ve yakından alakalı olan Abdülvacid b. Mehmed de bulunmaktaydı (Çiftçi, 2016, s. 448). Sultan Burhaneddin Ergun'un da üye olduğu, devrin bilinen tarikatlarından biri olan Mevlevi tarikatına dâhil olmuştur (Müstakimzâde, 1928, 682). Ayrıca Anadolu'ya gedikten sonra tanıştığı Molla Fenâri'den de (Muhammed b. Hamza el-Fenâri) (öl. 834/1431) önemli ölçüde istifade ettiği söylenebilir (İhsanoğlu, 1997, s. 22-23). Devrin önemli âlimlerinden Molla Fenâri'nin talebesi olduğu ve ders halkasına katıldığı düşünülmektedir (Topdemir, 2007, s. 5).

Abdülvacid b. Mehmed, günümüzde Kütahya Müzesi olarak kullanılmakta olan Vacidiyye Medresesi'nde müderris olarak görev yapmıştır (Mecdî, 1989, s. 66). Bu kurumun ilk müderrisi olmakla ün kazanmıştır (Müstakimzâde, 1928, s. 682). İsmine izafeten çalıştığı medreseye Vacidiyye Medresesi adı verilmiş ve bu medresenin tedrisi kendisine tevcih edilmiştir (Sâmî, 1311, s. 3112). Bu nedenle yapı daha çok tanındığı haliyle ismini burada bir süre müderris olarak çalışan Molla Abdülvacid b. Mehmed'den almıştır (Kalfazade, 2012, s. 409). Germiyanoglu hükümdarı I. Yakup Bey Devri'nde (1302-1341) Emir Mübârizüddin Umur b. Savcı tarafından Alaşehir cizyesinden gelen para ile 1314'te inşa edilmiştir (Darkot-Gökbilgin, 1979, s. 1124; Karakaya, 2002, s. 586; Varlık, 1974, s. 133). Seyahatnamesine konu ettiği medrese hakkında İhtifalci Mehmed Ziya ... "Kadimen inşa edilmiş olan medaristen merhum Yakup Çelebi'nin ihya, kardeşi olan kargir medrese ile Irak, Acem ulemayı salifesinden Abdülvacid'in yaptırdığı (Emir Saruciyye) nâm diğer Vacidiyye Medresesi"... şeklinde bahsetmektedir (Ziya, 2009, s. 216). Osmanlı Devleti Dönemi'nde (1299-1922) Demirkapı Medresesi (İhsanoğlu, 1997, 22-23) olarak anılan bu medreseye Germiyanoglu Medresesi (Evliya Çelebi, 2011, s. 24; Uysal, 2006, s. 211), Umur Bey Medresesi, Molla Abdülvacid Medresesi ve Molla Vâcid Camii biçiminde isimler verilmiştir (Kalfazade, 2012, s. 409). Abdülvacid b. Mehmed'in Vacidiyye Medresesi'ne kesin olarak ne zaman atandığını söylemek zordur. Ancak Yıldırım Bayezid Dönemi'nde (1389-1402) bu medreseye tayin edildiği ve bu vesileyle medresenin onun adıyla ün kazandığı ifade edilebilir (Baltacı, 1976, s. 111). Kendi adıyla anılan medresede uzun süre ders veren Abdülvacid b. Mehmed vefatına kadar burada görev yapmıştır (Sayılı, 1948, s. 656; Uzunçarşılı, 1932, s. 212). Abdülvacid b. Mehmed, medresede yalnız müderris olarak görev yapmamış, aynı zamanda mütevellî görevini de üstlenmiştir (Çiftçi, 2016, s. 439). Arşiv kayıtlarında Şurâ-i Devlet ile yapılan yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla Celaleddin-i Rumi ve Hacı Bayram Veli hazretleri vakfiyelerinde olduğu gibi vergiden muaf tutulması talebinde bulunulmuştur (BOA, ŞD, 2900/34; BOA, ŞD, 285/31).

Abdülvacid b. Mehmed, Şaban 838'de (M. 1434) Kütahya'da hayatını kaybetmiştir (Müstakimzâde, 1928, 682; Sâmî, 1311, s. 3112; İhsanoğlu, 1997, s. 22-23). Vefat ettikten sonra müderrislik yaptığı Vacidiyye Medresesi'nin ana eyvanına gömülmüştür (Sözen, 1972, s. 80; Darkot-Gökbilgin, 1979, s. 1124).

2. Eserleri

Abdülvacid b. Mehmed'in muhtemelen Vacidiyye Medresesi'nde çalıştığı sırada kaleme aldığı bazı eserlere rastlanmaktadır. Bu çalışmalar müellifin hâkim olduğu alanlar ile ilgili eserlerdir. Bu

² Anadolu'ya o sırada Mevlevilik ile alakalı insanlar gelmiştir. Bkz. (Dede, 1283/1866, s. 83-84).

eserlerin içinde astronomi ile ilgili eserler de bulunmaktadır. Ancak Aydın Sayılı'nın ifade ettiğine göre Abdülvacid b. Mehmed tarafından kaleme alınan astronomiye ilişkin eserler onun şahsi rasatlarının sonucu değildir (Sayılı, 1948, s. 658). Bu eserler genellikle astronomi alanında yazılan eserlere yapılan şerhlerdir.

2.1. *En-Nukâyetü'l-Fikhu'l-Vâcidiyye*

Bu eser Abdülvacid b. Mehmed tarafından kaleme alınan bir şerhtir (Mecdî, 1989, s. 66; Müstakimzâde, 1928, s. 682). Müellifin el yazması eseri Süleymaniye Kütüphanesi'nin İsmihan Sultan ve Fatih bölümlerinde yer almaktadır³. Şeyh imam Sadnı'ş-şeria Ubeydu'llah b. Mes'ud'dun yazdığı En-Nükâyetü Muhtasarul-Vikaye adlı eserin şerhidir. Eser müellif tarafından Sultan II. Murat'a (1421-1451) takdim edilmiştir (Çelebi, 2007b, s. 1579-1580; Sâmî, 1311, s. 3112; Özen, 2008, s. 429). Abdülvacid b. Mehmed'in fıkıh alanında kaleme aldığı bu eseri Vacidiyye Medresesi'nde çalıştığı sırada yazmaya başladığı (Sayılı, 1948, s. 657; Varlık, 1974, s. 133) ve Cemâziyelevvel 806 (Kasım/Aralık 1403) tarihinde ise tamamladığı düşünülmektedir (İhsanoğlu, 1997, s. 22-23).

2.2. *Risâle fi'l-Usturlâb⁴ (Me'âlim el-Evkât fi'l-Usturlâb)⁵*

Abdülvacid b. Mehmed'in bir rasat aleti olan usturlab üzerine yazmış olduğu risaledir (Sayılı, 1948, s. 657). Bu manzum eser Molla Fenâri nin oğlu Fenarizâde Muhammed-şâh'ın ricası üzerine kaleme alınmıştır (Müstakimzâde, 1928, s. 683; Sâmî, 1311, s. 3112; Taşköprizâde, 2019, s. 90). Fenarizâde Muhammed-şâh'ın ezberlemesi için yazılan eser (Çiftçi, 2016, s. 450) toplam 552 beyitten meydana gelmektedir (Topdemir, 2007, s. 6). Eser Osmanlı padişahı Sultan II. Murat'a takdim edilmiştir (İhsanoğlu, 1997, s. 22-23). İhsan Fazlıoğlu bu eserin varlığından yola çıkarak Vacidiyye Medresesi'nde pratik astronominin uygulandığını iddia etmektedir (Fazlıoğlu, 2007, s. 554).

2.3. *Şerh-i Çağmîni (Şerh-i Mülâhhas-ı Çağmîni)*

Harezmi bölgesinde doğan Türk kökenli astronom Çağmîni'nin el-Mülâhhas fi'l-hey'e isimli eserine yazılan şerhtir⁶. Çağmîni'nin eseri Kâdızâde Rûmi, Cürcâni ve daha birçok kişi tarafından şerh edilmiş ve Anadolu medreselerinde yüzyıllarca ders kitabı olarak okutulmuştur (Tahrir Heyeti, 1979, s. 324; Ökten, 1993, s. 182; Suter - Vernet, 1991, s. 378). Abdülvacid b. Mehmed tarafından da şerh edilen bu eser Kütahya Vâhid Paşa Kütüphanesi'nde yer almaktadır⁷. Eserin giriş kısmında müellif Abdülvacid b. Mehmed küçük yaşlardan beri astronomiye büyük bir ilgi duyduğunu ifade etmektedir. Büyük bir ihtimalle Germiyanogulları toprakları 1428 yılında Osmanlı Devleti'ne dâhil olduktan sonra II. Murat'a takdim edilmiştir (Sayılı, 1948, s. 657; Varlık, 1974, s. 133).

Bu eser hakkında bilgi veren Suter, Abdülvacid b. Mehmed'i, Abdülvâhid el-Cürçani olarak yanlış bir şekilde ifade etmiştir. Oysaki medresenin adı ve Kütahya'daki mahalli şayialara bakılacak olursa, söz konusu olan kişinin Abdülvâhid değil de Abdülvacid b. Mehmed olduğu görülecektir (Suter, 1900, s. 164, 172-173; Sayılı, 1948, s. 658).

2.4. *Şerhu Sî Fasl li't-Tûsî*

Abdülvacid b. Mehmed tarafından kaleme alınan astronomiyle ilgili eser, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail kataloğunda yer almaktadır⁸. Meragâ Rasathanesi'nin bilim insanlarından olan

³ Bu kaynak Türkiye El Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı kayıtlarında En-nukâyetü'l-fikhu'l-vâcidiyye şeklinde kayıt altına alınmıştır. Bkz. Abdülvacid b. Mehmed. *El-ihyârât fi şerhi'n-nükâye*. Süleymaniye Kütüphanesi, İsmihan Sultan Bölümü, nr. 214; Abdülvacid b. Mehmed. *El-ihyârât fi şerhi'n-nükâye*. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, nr. 2007; Abdülvacid b. Mehmed. *El-ihyârât fi şerhi'n-nükâye*. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, nr. 2008.

⁴ Bu kaynak Türkiye El Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı kayıtlarında Risâle fi'l-usturlâb şeklinde kayıt altına alınmıştır. Bkz. Abdülvacid B. Mehmed. *Risâle fi'l-usturlâb*. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Kemankeş Bölümü, nr. 379-001.

⁵ Bu eser Risâle fi'l-Usturlâb ismi dışında Me'âlim el-evkât fi'l-usturlâb adıyla da bilindiği görülmektedir. Bkz. (Taşköprizâde, 2019, s. 90; İhsanoğlu, 1997, s. 22-23; Eryılmaz, 2021, s. 122).

⁶ Şerhu'l-mülâhhas fi'l-hey'e için Türkiye El Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı kayıtlarında belirtilen numaralara bkz. Abdülvacid b. Mehmed. *Şerhu'l-mülâhhas fi'l-hey'e*. Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Bölümü, nr. 1346/2; Abdülvacid b. Mehmed. *Şerhu'l-mülâhhas fi'l-hey'e*. Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Bölümü, nr. 2127; Çağmîni'nin El-mülâhhas fi'l-hey'e adlı eseri için bkz. Çağmîni. *El-mülâhhas fi'l-hey'e*. Vahid Paşa Kütüphanesi, Vahid Paşa Bölümü, nr. 767; Şerhu'l-mülâhhas fi'l-hey'e adlı eser hakkında bilim tarihçileri bilgi vermektedir. Bkz. (Brockelmann, 1937, s. 865; Suter, 1900, s. 164; Çiftçi, 2016, s. 450).

⁷ Şerh-i mülâhhas-ı fil hey'e için Türkiye El Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı kayıtlarında belirtilen numaraya bkz. Abdülvacid B. Mehmed. *Şerh-i mülâhhas-ı fil ey'e*. Vahid Paşa Kütüphanesi, Vahid Paşa Bölümü, nr. 768.

⁸ Şerhu sî fasl li't-Tûsî için Türkiye El Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı kayıtlarında belirtilen numaraya bkz. Abdülvacid b. Mehmed. *Şerhu sî fasl li't-Tûsî*. Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Bölümü, nr. 278-003.

Nasirüddin et-Tusî otuz bölümden oluşan uygulamalı astronomi ile ilgili kaleme aldığı eserine bir şerhtir. Eser Ahmed-i Dâ'i tarafından Türkçeye tercüme edilmiş, fakat kesin bir şekilde tarihlendirilmemiştir (Topdemir, 2007, 6). Kâtip Çelebi'nin aktardığı bilgiye göre Abdülvacid b. Mehmed tarafından şerh edilen eser "hoş ve yararlı bir şerhtir, bunu (eseri) inceleyen kişi onun (şerh edenin) ustalığını anlar" ifadesini kullanmıştır. Abdülvacid b. Mehmed bu eserinde Ömer Hayyâm tarafından yazılan Zic-i Melikşahi (Melikşah'ın Astronomi Takvimi) eserinden bahsetmektedir (Çelebi, 2007a, s. 783, 811).

Abdülvacid b. Mehmed'in astronomi alanında yazdığı bir diğer eser ise Me'âlimü'l-Evkât adlı eserdir. Bu eser Milli Kütüphane, Gedik Ahmet Paşa kataloğunda görünmektedir⁹. Bu eserin dışında Hâşiye 'Ale't-Telvîh ve Şerhu'l-Kasideti'l-Ayniyye li İbn-i Sina adlı eserler de Abdülvacid b. Mehmed'e nispet edilmektedir (Çiftçi, 2016, s. 450).

3. Vacidiyye Medresesi'nin Rasathane Olarak Kullanılıp Kullanılmadığı Meselesi

Abdülvacid b. Mehmed'in Germiyanoğulları döneminde çalıştığı Vacidiyye Medresesi'nin bir rasathane olup olmadığı konusu günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Onun hayatını ve astronomi çalışmalarını ele alırken rasat çalışmalarını yaptığı iddia edilen Vacidiyye Medresesi'ne değinmeden olay örgüsünü sürdürmeye çalışmak mümkün görünmemektedir. Vacidiyye Medresesi'nin bir rasathane olarak kullanılıp kullanılmadığına dair tartışmalar, yapının restorasyona tabi tutulması ve bu sebeple kesin kanıtların bulunamamasından dolayı sonuçsuz kalmaktadır. Bu konuda dile getirilen yerel söylentiler ve medresenin fiziki yapısı üzerinden ileri sürülen iddialar ve bu iddialar üzerinden yapılan değerlendirmeler ile mesele aydınlanmaya çalışılmıştır. Türk kültürüne ilişkin önemli çalışmalar yapan Oktay Aslanapa Kütahya'daki Vacidiyye Medresesi'nin bir rasathane olarak kullanıldığını iddia etmiştir (Aslanapa, 1963, s. 38; İhsanoğlu, 1997, s. 22-23). Benzer bir iddiada bulunan Aydın Sayılı ise eskiden beri Kütahya'da astronomiye karşı olan ilginin Vacidiyye Medresesi'nin rasathane olarak kullanılmasından kaynaklanabileceğini ileri sürmüştür. Kütahya Müzesi'nde taştan inşa edilmiş 1212 (1797-1798) tarihli bir güneş saatinin bulunması, Prof. Fatin Gökmen'in Kütahya'da bir vatandaşın satın aldığını ifade ettiği bir usturlaba şahit olması, Kütahya'da XIX. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen iki muvakkithanenin mevcudiyeti ve Kütahya'da bulunan Vahid Paşa Kütüphanesi'nin astronomi ile alakalı kaynaklar açısından zengin olması bu iddiaya kanıt olarak gösterilmektedir (Çiftçi, 2016, s. 445-446). Fakat bu iddialar Aslanapa ve Sayılı'nın söylemleriyle sınırlı değildir. Bu söylemlerin sayısını çoğaltmak mümkündür. Bu noktada iddiaların bir bütün olarak ele alınması konunun anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle meselenin tez ve antitez şeklinde bir yaklaşımla maddeler halinde ele alınması konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

3.1. Nuri Efendi'nin Duyumları

Kütahya'daki yerel şayialardan yola çıkarak Vacidiyye Medresesi'nin bir rasathane olabileceği konusu araştırılmıştır. Kütahya'nın ahvalinden Vacidiyye Medresesi'nde de yaşamış olan Nuri Efendi, avlunun ortasında bir rasat kuyusu olduğunu duyduğunu, fakat konuda ayrıntılı bir bilgiye sahip olmadığını aktarmıştır. Vacidiyye Medresesi'nin bir rasathane olarak kullanıldığı veya rasat işleriyle bir ilgisinin bulunduğu şayiaları Kütahya'da dile getirilse de bu konu hakkında hiç kimsede ayrıntılı bir bilgi bulunmamaktadır. Yalnız bu konuda şunu belirtmekte fayda var: Bu rivayetin birçok kişi tarafından duyulduğunu ifade etmek gerekir (Sayılı, 1948, s. 655).

3.2. Medresenin Muvakkithane Olarak Kullanıldığı Meselesi:

İbadet ve namaz vakitlerinin bazı rasat aletleriyle tespit edildiği yere muvakkithane denir (Aydüz, 2013, s. 65-66). Eğer Vacidiyye Medresesi bir muvakkithane olarak kullanılmışsa, bu eylem medresenin bir rasathane olabileceği iddialarını az da olsa destekleyebilir. Ancak Vacidiyye Medresesi'nin bir muvakkithane olarak kullanılıp kullanılmadığına ilişkin herhangi bir kanıt bulunmamaktadır. Gözlem çalışmalarına konu olduğu ifade edilen bu yapı bir medresedir. Bu durum "acaba medrese astronomi eğitimi vermiş midir?" diye bir soruyu akıllara getirebilir. Fakat ihtisaslaşma konusunda medresenin bir heyet medresesi olduğu veya astronomi öğretimi verdiği noktasında kesin bir bulguya rastlanmamaktadır (Sayılı, 1948, s. 655-656).

⁹ Me'âlimü'l-evkât için Türkiye El Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı kayıtlarında belirtilen numaraya bkz. Abdülvacid b. Mehmed. *Me'âlimü'l-evkât*. Milli Kütüphane, Gedik Ahmet Paşa Bölümü, nr. 18130/4.

3.3. Abdülvacid b. Mehmed'in Medresede Rasat Yaptığı İddiaları

Abdülvacid b. Mehmed'in astronomiye ilgi duyması ve bu konuda bazı eserler kaleme alması, Vacidiyye Medresesi'nin bir astronomi okulu veya bir rasathane olabileceği iddialarını gündeme getirmiştir (Topdemir, 2007, s. 6). Abdülvacid b. Mehmed isminin unutulmaması ve medresede rasat çalışmaları yaptığı iddialarının halk arasında güncelliğini koruması bu iddiayı desteklemektedir. Şüphesiz ki Abdülvacid b. Mehmed Vacidiyye Medresesi'nin en meşhur müderrisiydi. Onun adının unutulmaması bu iddiayı güçlendirse de, yazdığı eserlerin rasat faaliyetleri sonucunda elde edilen bulgular üzerine yazılan eserler olmayıp, başka müelliflerin rasat faaliyetleri üzerine yazılan eserlerin şerhi şeklindedir (Sayılı, 1948, s. 656-658). Bu durum Abdülvacid b. Mehmed'in Vacidiyye Medresesi'nde teorik astronomi eğitimi vermesi veya bazı pratik uygulamalar ile uğraşması ihtimalini doğrulamaktadır, ancak bu olasılık medresenin tam teşekküllü bir rasathane olduğu anlamına gelmemelidir (Sayılı, 1960, s. 255).

3.4. Medresenin İnşa Edildiği Yerin Rasathaneye Uygunluğu Konusu

Vacidiyye Medresesi “*Kale ile Hızırlık Tepesi ve Acem Dağı arasındaki Sultan Bağı Deresi adı verilen vadinin ovaya, yani şehrin üzerinde bulunduğu düzlüğe açıldığı yerde*” konumlandırılmıştır. Ancak bu konum medresenin hâkim bir tepeye inşa edilmediği algısını ortaya çıkarmaktadır. Aksine kuzey ve batı ufukları görünmeyen bir yerdedir. Medresenin bir rasathane olarak kullanıldığı iddiaları olduğuna göre bu konumunda göz önünde bulundurulması gerekir (Sayılı, 1948, s. 659).

3.5. Medresenin Fiziki Yapısının Rasathaneye Uygunluğu Konusu

Esasen medresenin avlusunun üzerinde bulunan daire biçimindeki bu açıklığın genişliği 10,5; yerden yüksekliği ise 8 metre idi. Bu noktaya konuşlandırılacak zât üs-semt ve'l-irtifâ biçimindeki bir rasat aleti yardımıyla 5 metre çapındaki daire kavisleri üzerinden ölçümler yapılması ihtimal dâhilindedir. Ortaçağda rasat aletleri açısından da bu ölçülerin normal olduğunu söylemek mümkündür. Ancak rasat faaliyetlerine sahne olduğu iddia edilen medresedeki daire şeklindeki bu açıklık, bu medresenin muadili olan medreselerde (Kırşehir Caca Bey Medresesi) ve (Tebriz, Uluğ Bey ve Takiyüddin Efendi Rasathanelerinde) de mevcut idi. Bu açıklığın turquet veya turketum¹⁰ aleti yerleştirilen kısım olduğu da iddia edilebilir. Bu âletin adı hem semt (genişlik-yan-) hem de irtifa (yükseklik) ölçülebilen zât üs-semt vel-irtifâ'nın benzeri olduğu da savunulabilir. Avlunun zemininde ise mermerden yapılmış silindir ve sekizgen şeklindeki taşların varlığı zâtü's-semt ve'l-irtifâ¹¹ aletinin konulması için gayet uygun bir ortamın olduğunu kanıtlamaktadır. Medresenin avlu zemininde şekillerin yer alması ve üstte bir açıklığın bulunması Abdülvacid b. Mehmed'in de bu şekilde bir rasat âleti kullanmış olabileceği ihtimalini ortaya çıkarmaktadır (Sayılı, 1948, s. 661-665). Özellikle zeminde bulunan havuz veya şadırvan belirgin bir şekilde görülmektedir (Aslanapa, 1984, s. 208; Sözen, 1972, s. 83). Fakat bu iddiaların doğruluğunu medresenin yakın geçmişte restore edilmesinden dolayı kanıtlamak pek mümkün değildir. Medresenin fiziki yapısının rasathaneye uygunluğu konusunda fikri alınan Yüksek mimar Ali Saim Ülgen, “medrese damı üzerinde ve giriş kapısı yakınlarında rasat aleti yerleştirmeye veya rasat yapmaya elverişli olan bir kısmın varlığından bahsetmiş, ancak medresenin kiremitli bir çatı ile örtülü olması sebebiyle bu kısmı görmenin mümkün olmadığını” belirtmiştir (Çiftçi, 2016, s. 445). İddiaların aksine medresenin avlusunda bulunan açıklığın, normal olduğunu, Anadolu medreselerinde aynı yapının bulunduğunu ve bu açıklığın rasat faaliyetleriyle ilgili olmadığını savunanlar da ortaya çıkmıştır. Bu konuda bilgi veren A. Osman Uysal medresenin restore edilmesiyle rasathane olduğuna dair kanıtlara ilişkin izlerin yok olduğunu ve yapının ortasında bulunan avludaki kubbenin ortasının açık olmasının Anadolu'da inşa edilen diğer medreselerde de bulunan bir özellik olduğunu ve bu nedenle medresenin bir rasathane olarak kullanılmayacağını ifade etmiştir (Uysal, 2006, s. 217-218).

3.6. Rasat Aletlerine İlişkin Medresede Bulunması Gereken Kanıtlar

Medresenin zemininde tahta veya metalden inşa edilen rasat aletlerini çağrıştıran herhangi bir bulguya rastlanmamaktadır. Abdülvacid b. Mehmed'in şahsi rasatlar yapıp yapmadığı konusunda bilgiler de bulunmamaktadır. Eldeki mevcut delillerden yola çıkarak Abdülvacid b. Mehmed'in kullanabileceği düşünülen rasat aletleri ile ilgili tahminler yürütmek pek olası değildir (Sayılı, 1948, s. 663).

¹⁰ Türkler tarafından inşa edildiği Turquet veya turketum aleti için bkz. (Sarton, 1931, s. 1005; Sezgin, 2008, s. 154).

¹¹ Genellikle rasat binasının önemli aletlerinden biridir. Zât üs-semt ve'l-irtifâ aleti için bkz. (Kaya, 2020, s. 106, 108, 193; Kaya, 2022, s. 769).

Netice itibarıyla medresede bulunan avlunun ve yan odaların üstünü örten kubbelerin açık bir şekilde olması, avlunun ortasında yer alan kısımda şadırvan (havuz) veya kuyu bulunması, rasat aletlerinin kullanıldığı tahmin edilen alanların tespit edilmesi, eskiden beri devam edegelen astronomi geleneğinin Kütahya'da sürmesi ve medresenin müderrisi olan Abdülvâcid b. Mehmed'in astronomi konusunda eserler kaleme alması Vacidiyye Medresesi'nin bir rasathane olabileceği kanaatini ortaya çıkarmıştır (Kalfazade, 2016, s. 446). Ancak medresenin rasathane olarak anılmasına sebep olan Abdülvâcid b. Mehmed'in yaptığı rasat çalışmalarının devamlı ve sistemli olduğunu gösteren herhangi bir delil yoktur. Abdülvâcid b. Mehmed'in yalnızca astronomi hakkında eserler kaleme alması ve teorik açıdan çalışma yoluyla değil de, aynı zamanda rasat çalışmalarını bizzat yaptığını gösteren kanıtlar tespit edilirse, o zaman Vacidiyye Medresesi'nin bir rasathane olarak da kullanıldığı iddiası güç kazanmış olacaktır (Sayılı, 1948, s. 662).

Sonuç

Abdülvâcid b. Mehmed astronomi alanında yaptığı çalışmalar ile tarihte hak ettiği yeri almıştır. Akli ve nakli ilimler konusunda eserler yazan Abdülvâcid b. Mehmed astronomi üzerine de bazı eserler kaleme almıştır. Onun astronomi ile ilgili yaptığı çalışmaların teorik mi, yoksa pratik astronomi ile mi ilgili olduğunu kestirmek zordur. Ancak kaleme aldığı eserlerin rasat çalışmaları neticesinde elde edilen verileri kaydetmesi şeklinde olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Daha çok kendi devrinden önce, astronomi alanında yazılmış kaynakların şerhi şeklinde eserler yazdığı görülmektedir. Eldeki mevcut belgeler ve bulgular ışığında Abdülvâcid b. Mehmed'in pratik astronomi ile ilgilenmediği çıkarımı yapılmaması gerektiği gibi, bu durumun onun yalnızca teorik astronomiyle ilgilendiği anlamı da taşımamalıdır. Belki zamanla ortaya çıkabilecek veriler-bulgular ışığında bu konunun aydınlanması için gerekli dayanaklar oluşturulacaktır.

Abdülvâcid b. Mehmed'in yazdığı eserlerden yola çıkarak onun astronomi ile ilgilendiği ve astronomi alanda çalışmalar yaptığı söylenebilir. Çağmînî ve Nasirüddîn Tusi'nin eserlerine yaptığı şerhlerin dışında, usturlap üzerine yazdığı eser onun pratik astronomiye dair bilgisinin olduğunu az da olsa gösterebilir. Sahada görülmemiş ve gözlemlenmemiş bir rasat aletinin teorik yazımı ve çizimi kolay bir şey değildir. Ancak bu söylemin teyit edilmeye muhtaç bir iddia olduğunu da belirtmek yerinde olacaktır. Bu iddiayı sahadaki verilerle desteklemek şimdilik pek olası değildir. Bu nedenle mevcut kanıtlar yeterli olmadığı için bu iddiayı daha öteye götürmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

XII. ve XIII. yüzyıldan sonra Anadolu'da inşa edilen medreseler ihtisaslaşma yoluna gitmişlerdir. Bazı medreselerin tıp, bazılarının ise astronomi alanında ihtisaslaşmaya çalıştıkları iddia edilmektedir. Anadolu'da astronomi alanında Kırşehir Cacabey Medresesi ile Kütahya Vacidiyye Medresesi bu konuda adını duyuran müesseseler olmuşlardır. Özellikle bu medreselerin birer rasathane olarak kullanıldığı iddia edilmektedir. Abdülvâcid b. Mehmed'in astronomi ile ilgilenmesinden dolayı uzun yıllar boyunca çalıştığı ve vefat ettikten sonra defnedildiği Vacidiyye Medresesi'nin bir rasathane olarak kullanıldığına dair söylentiler ve iddialar günümüze kadar ulaşmıştır. Bu nedenle Vacidiyye Medresesi'nin bir rasathane olarak kullanıldığını iddia edenlerin sayısı azımsanmayacak kadar çoktur. Bu iddiaların ileri sürülmesinin temel nedeni medresenin baş müderrisi ve mütevelli olan Abdülvâcid b. Mehmed'in burada astronomi ile ilgili eserler yazması olmuştur. Bu iddiaların doğru olup olmadığını ispatlama noktasında en somut adımı Aydın Sayılı atmıştır. Aydın Sayılı gerek bu duyularını alan Kütahya'nın ileri gelenleri ile gerekse medresenin rasathane olabileceğine dair bir iz bulmak amacıyla uzman kişilerle yaptığı görüşmelerde zaman aşımı ve restorasyondan kaynaklanan sorunlardan dolayı tam bir neticeye ulaşamamıştır.

Netice itibarıyla Abdülvâcid b. Mehmed'in astronomi alanında yazdığı eserler ile astronomi ilmine katkıda bulunduğu açıktır. Ancak çalıştığı Vacidiyye Medresesi'nin bir rasathane olarak kullanılıp kullanılmadığı sorusu eldeki veriler ışığında netlik kazanmamaktadır.

Kaynakça

- Abdülvâcid b. Mehmed. *El-ihyârât fi şerhi'n-nükâye*. Süleymaniye Kütüphanesi, İsmihan Sultan Bölümü, nr. 214.
- Abdülvâcid B. Mehmed. *El-ihyârât fi şerhi'n-nükâye*. Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, nr. 2007.
- Abdülvâcid B. Mehmed, *El-ihyârât fi şerhi'n-nükâye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü, nr. 2008.
- Abdülvâcid b. Mehmed. *Me'âlimü'l-evkât*. Milli Kütüphane, Gedik Ahmet Paşa Bölümü, nr. 18130/4.
- Abdülvâcid b. Mehmed. *Risâle fi'l-usturlâb*. Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Kemankuş Bölümü, nr. 379-001.
- Abdülvâcid b. Mehmed. *Şerh-i mülahhas-ı fil hey'e*. Vahid Paşa Kütüphanesi, Vahid Paşa Bölümü, nr. 768.
- Abdülvâcid b. Mehmed. *Şerhu'l-mülahhas fi'l-hey'e*. Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Bölümü, nr. 1346/2.
- Abdülvâcid b. Mehmed. *Şerhu'l-mülahhas fi'l-hey'e*. Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Bölümü, nr. 2127.
- Abdülvâcid b. Mehmed. *Şerhu sî fasl li't-Tûsî*. Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail Bölümü, nr. 278-003.
- Ahmed Eflakî (1973). *Menakibü'l-ârifîn*. II, (Tahsin Yazıcı, Çev). Hürriyet Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 754 h./1 353).
- BOA. Şûrâ-yı Devlet, nr. 285/31 (23 L. 1297).
- BOA. Şûrâ-yı Devlet, nr. 2900/34 (24 N. 1301).
- Çağmîmî. *El-Mulahhas fi'l-hey'e*. Vahid Paşa Kütüphanesi, Vahid Paşa Bölümü, nr. 767.
- Evliya Çelebi. (2011). *Evliya Çelebi seyahatnamesi*. IX/1, (Seyit Ali Kahraman, Haz). Yapı Kredi Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1848)
- İhtifalcı M. Z. (2009). *Bursa'dan Konya'ya seyahat*. (M. Çoruhlu, Haz.). Kırkarmar Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi h. 1328)
- Kâtip Çelebi. (2007a). *Keşfu'z-Zunun*. II, (R. Balcı, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1652).
- Kâtip Çelebi. (2007b). *Keşfu'z-Zunun*. IV, (R. Balcı, Çev.). Tarih Vakfı Yurt Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1652).
- Mehmed Mecdî. (1989). *Eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye ve zeyilleri: hadâikü'ş-şekâik*. I, (A. Özcan, Nşr). Çağrı Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1558)
- Müstakimzâde Süleyman Sa'deddin Efendi (1928). *Tuhfe-i hattâtîn*. (İbnülemin Mahmud Kemal). Türk Tarih Encümeni. (Orijinal eserin basım tarihi 1787/88).
- Sakıb Dede. (1283/1866). *Sefîne-i nefîse-i mevleviyân*. (tashih: Mehmed Arif Paşa), I-III (1 c.'te 3 c.). Mektebetu Vehbe. (Orijinal eserin basım tarihi 1283).
- Şemseddin Sâmî (1311). *Kâmûsu'l-a'lâm*. IV, Mihran Matbaası.
- Taşköprizâde Ahmed Efendi (2019). *Eş-şeka'iku'n-nu'maniyye fi ulemai'd-Devleti'l-Osmaniyye*. (Muhammet Hekimoğlu, Haz.). Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları. (Orijinal eserin basım tarihi 1558).
- Aslanapa, O. (1963). Ortaçağın En Eski Yatılı İlim ve Kültür Müesseseleri. *Türk Kültürü*. 1(12), 34-43.
- Aslanapa, O. (1984). *Türk sanatı*. Remzi Kitapevi.
- Aydüz, S. (2013). İslam Medeniyetinde Muvakkitlik İstanbul Muvakkithaneleri. *Yedikuta*, 63, 64-69.

- Baltacı, C. (1976). *XV-XVI Asırlarda Osmanlı medreseleri*. İrfan Matbaası.
- Brockelmann, C. (1937). *GAL (Geschichte der arabischen litteratur)*. I, E. J. Brill.
- Çiftçi, M. (2016). Vâcidiye Medresesi. *Bilimname*. XXX, 435-460.
- Darkot, B. ve Gökbilgin, M. T. (1979). Kütahya. *İslam ansiklopedisi*. VI, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 1113-1126.
- Eco, U. (2015). *Ortaçağ'da katedraller-şövalyeler-şehirler*. (Leyla Tonguç Basmacı, Çev). Alfa. (Orijinal eserin basım tarihi 2010)
- Erden, Y. (2015). *Tanzimat sonrası Kütahya medreseleri (1839-1924)*. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Eryılmaz, S. (2021). *Osmanlılarda XIV - XVIII. asırlarda Riyâzî ilimler sahasında telif edilen manzum eserler ve Salih B. Mehmed'in Kitâb-ı Verdiyir'sinin tenkitli neşir, inceleme ve matematiksel değerlendirmesi* (Tez No. 691762). [Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Eyice, S. (1992). Caca Bey Medresesi. *Diyanet İslam ansiklopedisi*. VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 539-541.
- Fazlıoğlu, İ. (2007). Osmanlılar - ilim ve kültür. *Diyanet İslam ansiklopedisi*. XXXIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 548-556.
- Gökbulut, H. (2001). Kâfiyeci. *Diyanet İslam ansiklopedisi*. XXIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 154.
- İhsanoğlu, E. (1997). *Osmanlı astronomi literatürü tarihi*. I, İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (İrcica).
- Kalfazade, S. (2012). Vacidiyye Medresesi. *Diyanet İslam ansiklopedisi*. XLII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 409-410.
- Karakaya, E. (2002). Kütahya. *Diyanet İslam ansiklopedisi*. XXVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 584-587.
- Kaya, S. (2022). Orta Çağ Rasathanelerinde Kullanılan Sekstant Aleti. *III International Siirt conference on scientific researches (18-19 November 2022)*. Siirt, Türkiye.
- Kaya, S. (2020). *Ortaçağ İslam dünyasında rasathaneler*. Libra Kitap.
- Ökten, S. (1993). Çağmînî. *Diyanet İslam ansiklopedisi*. VIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 182-183.
- Özen, Ş. (2008). Sadrüşşerîa. *Diyanet İslam ansiklopedisi*. XXXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 427-431.
- Sarton, G. (1931). *Introduction to the history of science: from rabbi ben Ezra to Roger Bacon*. II/2, Carnegie Institution of Washington.
- Sayılı, A. (1948). Vacidiyye Medresesi, Kütahya'da bir Ortaçağ Türk rasathanesi. *Bellekten*, 12(47), 655-666.
- Sayılı, A. (1960). *The observatory in Islam*. Türk Tarih Kurumu.
- Sezgin, F. (2008). *İslam'da bilim ve teknik*. c. II, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.
- Sözen, M. (1972). *Anadolu medreseleri: Selçuklu ve beylikler devri*. II, İTÜ Matbaası.
- Suter, H. ve Vernet, J. (1991). Al-Djaghîmî. *El² (The Encyclopaedia of Islam)*. Vol. II, E. J. Brill, s. 378.
- Suter, H. (1900). *Die mathematiker und astronomen der araber und ihre werke*. Druck und Verlag Von B. G. Teubner.
- Tahrir Heyeti (1979). Çağmini. *İslam ansiklopedisi*. III, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s. 323-324.

- Topdemir, H. (2007). Abd al-Wâjid: Badr al-Dîn: Abd al-Wâjid (Wâhid) ibn Muhammad ibn Muhammad al-Hanafî. *The Biographical Encyclopedia of Astronomers*. I, Springer, s. 5-6.
- Uysal, A. O. (2006). *Germiyanoğulları beyliğinin mimarî eserleri*. AKM Başkanlığı Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1932). *Kütahya şehri*. İstanbul Devlet Matbaası.
- Uzunçarşılı, İ. H. (2016). *Osmanlı tarihi*. 12. Baskı, Türk Tarih Kurumu.
- Varlık, M. Ç. (1974). *Germiyanoğulları tarihi (1300-1429)*. Sevinç Matbaası.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlıdır.

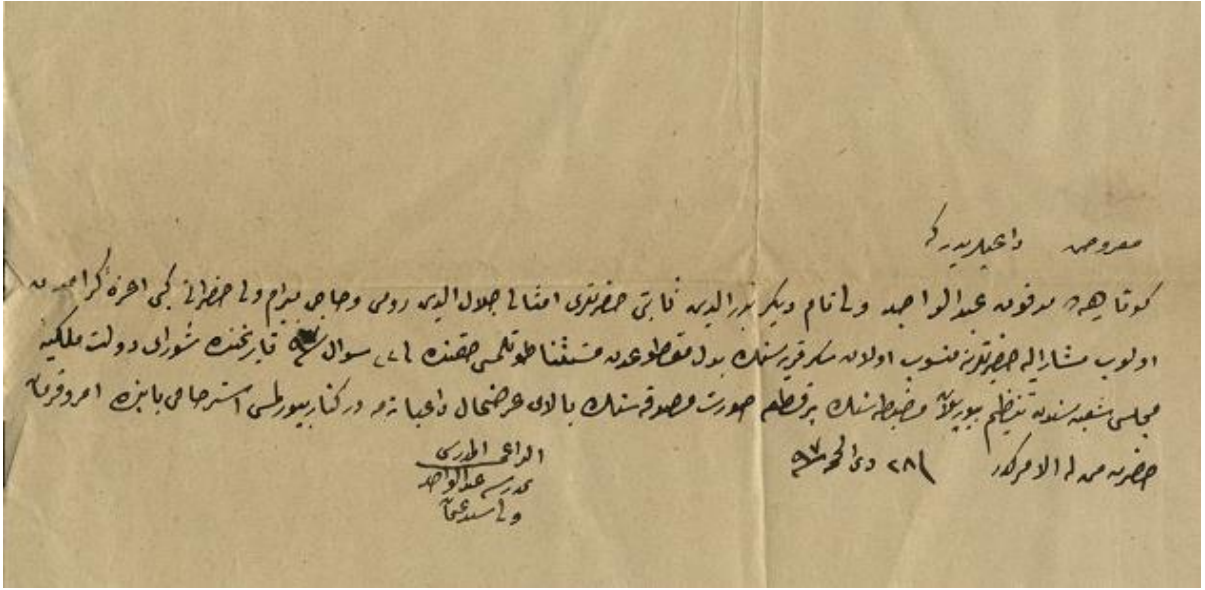
Çıkar Beyanı

Yazarın çıkar çatışması olmamıştır.

Etik Kurul İzni

Bu çalışmada etik kurul iznine ihtiyaç yoktur.

Ekler

Vacidiye Medresesi'nden Şurâ-yi Devlet'e yazılan arzuhal (BOA, ŞD: 2900/34)

Vacidiye Medresesi'nin Giriş Kapısı (Erden, 2015: 218)

Vacidiyye Medresesi'nin Giriş Kapı üzerinde yer alan kitabe (Erden, 2015: 218)